

במכללה - מחקר, עיון ויצירה

במכללה

מחקר, עיון ויצירה

אוריינות בשלבי
ההתפתחות המוקדמים -
דילמות ודרכי התמודדות

העורכים: אהרן שי
עינת גוברמן

עורכת אורחת: חוה תוכל

גיליון מס' 20

חורף תשס"ח

המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין

ת"ד 3578 ירושלים 91035

טל' 02-6558111

פקס. 02-6521548

www.dyellin.ac.il

ISSN 965-9047525

עריכה לשונית: אריאל סמואל
הודפס בדפוס יוניגרף בע"מ, ירושלים

תוכן העניינים

- 7 פתח דבר
- שער ראשון: שתי גישות בחינוך לאוריינות:
"מיומנויות יסוד" לעומת "למידה לשונית-
חברתית"
- 13 קתרין סנו ועינת גוברמן
חינוך לאוריינות בגיל הרך
- 29 ליליאנה טולצ'ינסקי
מורים על פרשת דרכים
- 41 עינת גוברמן
הוראת האותיות בגן
- שער שני: טיפוח אוריינות בגיל הרך
- 55 שושנה בלום-קולקה
אוריינות ושפה דבורה - מה הקשר?
- 73 אסתר ורדי-ראט, תמר אילון, הדסה אילנברג, זהבה כהן
ותרצה לוין
מן הסיפור אל המשחק: אופיו האורייני של השיח המתרחש
במהלך "משחק כאילו"
- 91 איריס קאופמן, רחל יפעת, ג'ודי קופרסמיט וורד גינזבורג
שחזור סיפור: בחירות לשוניות ובחירות ספרותיות
בקרב ילדי גן

109

חֹה תֹבֵל

תרומת טקסטים גרפיים לא-מילוליים להתפתחות אוריינית
של ילדים צעירים - השלכות להכשרת מורים

129

מֵרִיָּה אֵינֶס בּוֹגוֹמֹלְנִי וְרַחֵל גְּרֵבֶר

כאן בונים - גשרים במילים

פתח דבר

בעולם קיימות שתי תפיסות עקרוניות באשר לדרך המיטבית לחינוך לשוני בגיל הגן: האחת, מדגישה מיומנויות יסוד, ורואה בהקניית מושגים של כתב את ההכנה הטובה ביותר לקראת כיתה א'. האחרת, מציבה תמונה רחבה יותר של חינוך לשוני, ורואה את הדרך הנכונה בהקניית ידע עולם, באפשרות התנסות בסוגי לשון ההולמים מצבים שונים, העשרת אוצר מילים בין היתר דרך האזנה לסיפורים, שיח בין ילדים לבין עצמם, ובשימוש בדרכי ביטוי גרפיות שונות במגוון הזדמנויות. המגוון שבו מדובר כולל רצף בין פעילויות יזומות ילדים (משחק חופשי), דרך פעילויות חקר ועד לפעילויות מתוכננות של הצוות החינוכי.

מיומנויות יסוד חשובות להכנה לקראת קריאה בכיתה א' אבל אינן מספיקות להכנה לקראת הבנת הנקרא והבעה בכתב בכיתות מתקדמות יותר. הכישורים המנבאים הצלחה בהבנת הנקרא הם כישורים לשוניים ברמה גבוהה, כמו שליטה באוצר מילים עשיר וטיפוסי שיח שונים בהבנה ובהפקה.

מדיווחי גננות במפגשים שונים וכן מתצפיות רבות שערכנו בגנים ברחבי הארץ, התרשמנו כי הרוב המכריע של עיסוק הגננות בתחום החינוך הלשוני מתמקד בקישור בין צליל מסוים לאות מסוימת ובשמות אותיות. מדוע זה קורה? יש לכך שתי סיבות עיקריות:

1. המטרות בתחום המיומנויות חד-משמעיות ונוחות ליישום, ואילו המטרות הרחבות יותר בתחום החינוך הלשוני דורשות השקעה רבה יותר;
2. צוות הפיקוח מפעיל לחצים כבדים להגיע להישגים מדידים בתחום הזה בלבד.

מטרת חוברת זו היא להציג בפני קובעי המדיניות, מרצים במכללות להוראה, גננות ומורים לבתי הספר היסודיים, וכל מי שהחינוך בגיל הרך קרוב ללבו תמונה מאוזנת של טיפוח האוריינות במובן הרחב של המילה. לחוברת שני שערים: השער הראשון מוקדש לוויכוח שבין שתי הגישות להקניית הקריאה והכתיבה: גישת המיומנויות הבסיסיות, לעומת הגישה

המטפחת אוריינות במובן הרחב של המילה. השער השני מוקדש לטיפוח האוריינות, במובן הרחב של המילה. המאמרים בחלק זה של החוברת מסבירים מהם העקרונות שלפיהם יש לפעול כדי לטפח את האוריינות בגיל הרך, בצירוף מגוון דוגמאות מעשיות שנוסו בפועל, שמראות כיצד אפשר ליישם את העקרונות הללו בשדה החינוכי.

השער הראשון

המאמר של סנו וגוברמן מגדיר מהי אוריינות, במובן הרחב של המילה, ואילו מיומנויות נחוצות כדי לטפח אוריינות. הוא מבחין בין מיומנויות היסוד שנחוצות כדי להקנות את היכולת לפענח מילים, לבין מגוון המיומנויות שנחוצות כדי שהפרט יוכל להיות שותף בחברה אוריינית: לדעת לאתר מידע, להשתמש בטקסטים כדי לשמור אותו לאורך זמן, ולעבד אותו לבד ובשיתוף עם אחרים.

המאמר של טולצ'ינסקי מביא שתי דוגמאות מארצות אחרות שבהן גישת המיומנויות להוראת הקריאה נכשלה, ושתי דוגמאות חיוביות מארצות שבהן ננקטת הגישה המטפחת אוריינות - במובן הרחב של המילה - הצליחה. במאמר נערך ניתוח של הגורמים שמסבירים את ההצלחות והכישלונות הללו.

המאמר של גוברמן מנתח את ההוראה של שמות האותיות בגן. הוא מצביע על הצדדים החיוביים ומזהיר מפני ציפיות שגויות ותופעות לוואי שליליות שעשויות לנבוע מהקדשת זמן מופרזת לפעילות זו, על חשבונן של פעילויות אחרות.

השער השני

השער השני נפתח במאמרה של בלוס-קולקה שמדגישה את התפקיד המכריע של השפה הדבורה ואינטראקציה בין עמיתים כתשתית לרכישת האוריינות על כל היבטיה. היא מדגימה כיצד אפשר לטפח בגן את הידע הלשוני, וכישורי השיח של הילדים.

מאמרם של ורדי-ראט, אילון, אילנברג, כהן ולוין מתמקד בטיפוח השיח האורייני במהלך משחקי "כאילו" בגן. המאמר מראה כי משחקים שנערכו בעקבות שמיעת סיפורים טיפחו את אוצר המילים, שימוש במשלב לשוני גבוה, התייחסות לטקסט כתוב כאל סמכות, ושיפרו את היכולת של

הילדים להתחשב בצורכי הנמען בטקסטים הדבורים שהפיקו, ובכלל זה שמירת המבנה והרצף של הסיפור.

המאמר של קאופמן, יפעת, גינבורג וקופרסמיט מראה כיצד חזרה על סיפור ועל שחזורו בידי ילדים, מביאה לאימוץ של פריטים לקסיקליים ומבנים דקדוקיים מתוך הספר אל שפת הילדים, ולשיפור הזכירה של תוכן הסיפור, הן אצל ילדים שהתפתחותם הלשונית תקינה, והן אצל ילדים שיש להם ליקויים ברכישת השפה. שחזור הסיפור בידי הילדים משמש צוהר אל התובנות שהפיקו ממנו.

המאמר של תובל מרחיב את היריעה מטקסטים מילוליים אל טקסטים גרפיים שאינם מילוליים. תובל מראה כיצד סוגות גרפיות הן טקסטים אורייניים בזכות עצמם, וכלי לטיפול השפה הדבורה והכתובה. העיסוק בטקסטים הללו בגיל הרך יכול לקדם את רכישת האוריינות במובן הרחב של המילה, בגיל שבו קיים פער רחב בין מידת השליטה של הילדים בשפה הדבורה לבין השפה הכתובה.

המאמר האחרון בחוברת הוא ראיון שערכה הגב' רחל גרבר עם הסופרת מריה אינס בוגומולני (María Inés Bogomolny), "יזמית חינוכית" בתחום האוריינות מארגנטינה. בוגומולני הציגה שלושה פרויקטים ייחודיים לעידוד הקריאה שהופעלו בידי מתנדבים בקהילות הנמצאות בשולי החברה.

אנו תקווה שחוברת זו תסייע ליצור תמונה רחבה ומאוזנת של התפתחות האוריינות והדרכים לטיפוחה בגיל הרך, ושקוראי החוברת ייעזרו בדוגמאות המובאות בה ויוסיפו עליהן משלהם!

חווה תובל

עיינת גוברמן

שער ראשון

שתי גישות
בחינוך לאוריינות:
"מיומנויות יסוד"
לעומת "למידה
לשונית-חברתית"

